

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ
З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ ТА СКЛАДНИМИ
ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ»**

Виконала: студентка 2 курсу
групи SoO1-M21z
спеціальності 016 Спеціальна освіта
за освітньо-професійною програмою
Спеціальна освіта (Олігофренопедагогіка)
Литвиненко Маріанна Василівна

Керівник:
Глоба О.П.,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри спеціальної та
інклюзивної освіти

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ ТА СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ.....	7
1.1. Характеристика розвитку дітей з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку	7
1.2. Особливості корекційної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку.....	20
1.3. Сучасні підходи до корекційної допомоги роботи з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку.....	32
Висновки до розділу 1.....	44
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ ТА СКЛАДНИМИ ПОРУШЕННЯМИ РОЗВИТКУ.....	46
2.1. Програма та організація дослідження корекційної роботи з дітьми із розладами аутистичного спектру та складними порушеннями розвитку.....	46
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	72
2.3. Методичні рекомендації щодо організації корекційної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку.....	76
Висновки до розділу 2.....	83
ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	90

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. З-поміж викликів, що постали перед нашим суспільством, надзвичайно гострим є забезпечення рівного доступу до освіти всіх дітей, особливо тих, хто потребує спеціальних умов виховання, корекційного навчання та розвитку особистості, соціальної інтеграції в реальне життя. Саме інклюзивний процес стає підґрунтям для здійснюваної корекції порушень особистісного розвитку дитини з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку, розуміння її проблем із боку оточення. Його допомога стимулюватиме формування довіри дитини з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку до інших людей, які трапляться їй згодом на життєвому шляху [37].

Дитину з розладами спектру аутизму відносять до розладів загального розвитку, який характеризується трьома групами порушень: якісними розладами соціальної взаємодії, якісними розладами комунікації, а також стереотипними, повторювальними, обмеженими діями та інтересами. Діти з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку унікальні, до них має бути застосований особливий підхід з орієнтиром на світові стандарти та розроблені ефективні методи корекції та навчання. І якщо системна, рання допомога має створити умови для введення дітей з розладами спектру аутизму в освітній простір, далі мають відбуватися паралельно два глобальні процеси:

- 1) виховання та навчання дітей в освітніх закладах;
- 2) корекційно-розвивальна робота з ними [42].

Актуальність поставленої проблеми підтверджується кількістю та багатоплановістю наукових досліджень українських авторів. Дитиноцентристські тенденції, які домінують у сучасній українській спеціальній освіті (В. Бондар, О. Глоба, І. Дмитрієва, В. Засенко, С. Миронова, Н. Пахомова, О. Романенко, Л. Руденко, Н. Савінова, В. Синьов, Є. Синьова, М. Супрун, Л. Фомічова, О. Хохліна та ін.) і є

підґрунтям для розвитку інноваційних організаційних форм, змісту, технологій навчання та виховання дітей із особливими освітніми потребами [38; 61]. Окремим питанням спеціальної освіти стоїть проблема корекції розладів аутистичного спектру у дітей, яку досліджують українські вчені (Н. Базима, К. Островська, О. Позднякова, Т. Скрипник, В. Тарасун, М. Федоренко, А. Хворова, Д. Шульженко та ін.) [2; 42; 75; 62; 94].

Соціально-психологічному спрямуванню корекції аутистичних порушень присвячені дослідження К. Островської, В. Нечипоренко; розвитком мовлення та альтернативною комунікацією займалися Н. Базима, І. Логінова, Ю. Товкес; педагогічним основам корекційної роботи при розладі спектру аутизмі присвятили дослідження Л. Рибченко, Г. Хворова, Д. Шульженко, С. Яковлева та ін. [43; 87; 95].

Фахівців, які долучаються до цих процесів, об'єднують в мультидисциплінарну команду з приводу розроблення і втілення індивідуальної навчально-корекційної програми на дитину. Зважаючи на те, що мета інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі – і з розладами спектру аутизму, – це набуття такими дітьми самостійності, адаптивності, професійної визначеності, завершується їхньою спеціалізацією та професіоналізацією [93].

Психолого-педагогічний супровід, з опорою на індивідуальну корекційну програму, є головним етапом розвитку та навчання дітей з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку, оскільки – це набуття такими дітьми самостійності, адаптивності. Робота навколо індивідуальної навчально-корекційної програми створює можливість для батьків та корекційних педагогів щодо ефективної співпраці задля покращення результатів навчання дітей. Корекційна програма має вагомe значення щодо успішного перебігу інклюзивного навчання [78].

Розробка та впровадження ефективної корекційної програми передбачає активність багатьох людей, послідовні цілеспрямовані кроки, і спільне прийняття рішень. Це можливе тільки за умови дійсно командної

роботи, а саме: узгоджених дій і підтримки фахівцями та батьками один одного у непростому завданні налагодження продуктивного навчання та розвитку дитини з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку.

Актуальність обраної проблеми та її беззаперечна значущість й зумовили вибір теми дослідження: «Особливості корекційної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку».

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан вивчення проблеми корекційної роботи з дітьми із розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку в теорії та практиці спеціального розвитку і виховання.

2. Експериментально вивчити та провести корекційну роботу з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку.

3. Запропонувати рекомендації щодо організації корекційної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку.

Об'єкт дослідження – розвиток дітей з розладами спектру аутизму та складними порушеннями.

Предмет дослідження – особливості організації корекційної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку.

Метою дослідження стало вивчення особливостей корекційної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку.

Для розв'язання поставлених завдань використано такі **методи наукового дослідження**: теоретичний аналіз загальної та спеціальної науково-методичної літератури та досвіду роботи спеціальних навчально-виховних і реабілітаційних закладів з проблеми дослідження, узагальнення, систематизація, методи спостереження і тестування, метод статистичної обробки даних.

Теоретична значущість дослідження: дослідження дає можливість систематизувати теоретичні основи особливостей корекційної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку.

Практична значення роботи полягає в тому, що розроблені методичні рекомендації для корекційної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку можуть бути використані в практичній діяльності, а також стати основою для створення методичних матеріалів, які реалізують розвиваючу функцію в навчанні дітей цієї категорії.

Апробація роботи. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на II Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Психолого-педагогічний супровід дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах спеціальної та інклюзивної освіти» (9 листопада 2022 р, м. Кам'янець-Подільський).

Публікації. За результатами дослідження видано 1 наукову статтю.

Експериментальна база дослідження: Мукачівська спеціальна загальноосвітня школа-інтернат I-II ступенів Закарпатської обласної ради.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, списку використаних джерел (95 найменувань). Основний обсяг роботи складає 97 сторінок.

ВИСНОВКИ

Теоретико-експериментальне вивчення особливостей корекційної роботи з дітьми з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку дало змогу зробити такі висновки:

1. Кожна дитина з розладом спектру аутизму вирізняється низкою специфічних ознак в усіх сферах, зокрема – особливих здібностей, дефіцитів та поведінкових проблем. З метою визначення розладу спектру аутизму як особливого виду дизонтогенезу по кожній сфері розвитку виділено специфічні ознаки, а саме: у моторній сфері: стереотипність та аутоstimуляція; відсутність уродженої здатності до наслідування, до імітації рухів; значне відставання моторної сфери від інтелектуального та мовленнєвого розвитку (спостерігається в підлітків з синдромом Аспергера); пошук або уникання певних відчуттів; гіпер- та (або) гіпочутливість усіх органів відчуття; у когнітивній сфері: порушення випереджаючих перцептивних схем; труднощі у використанні наявних знань і навичок у повсякденному житті, в ситуаціях безпосереднього спілкування з іншими людьми; специфічні порушення у мовленнєвій сфері: затримка, зупинка або навіть регрес мовленнєвого розвитку без будь-якої компенсації за допомогою невербальної комунікації (жестикуляції, мімічної експресії); відсутність реакції на мовлення інших (навіть, на власне ім'я); стереотипне мовлення; стійки аграматизми; використання звичайних слів у незвичайному значенні (ідіосинкратичне використання слів), а також – неологізмів; нездатність почати та підтримувати діалог; порушення просодики; специфічні порушення емоційної сфери: нездатність усвідомлювати власні емоції та розуміти емоції інших людей без спеціальної корекційної роботи, розвиток усіх психічних сфер дитини відповідає різним віковим показникам та ін.

2. Аналіз наукових психологічних, спеціальних і педагогічних досліджень стосовно особливостей корекційного навчання та виховання дітей з розладами спектру аутизму засвідчив, що розлад є спектральним

порушенням, тобто, що прояви симптомів захворювання, здібності дітей, а також інші характеристики при РСА зустрічаються у найрізноманітніших комбінаціях і може мати різні ступені важкості. Відзначено, що діти, які в комплексі отримують корекційно-розвиваючі заняття з логопедом, психологом і терапевтом, показують кращі результати ніж ті діти, що займаються лише з одним їх з цих спеціалістів.

Сучасні підходи корекційної допомоги включають декілька напрямів, а саме: поведінкові підходи («АВА-терапія, прикладний аналіз поведінки; вербально-поведінковий підхід «VBA»; PRT (Pivotal Responce Treatment); структуроване навчання TEACCH. Розвивальні підходи. Методика Floortime; DLT (Daily Life Therapy) щоденна життєва терапія. Емоційно-смісловий підхід. (RDI-методика розвитку взаємодії / міжособистісних стосунків. Сенсорно-перцептивні підходи. Ayres Sensory Integration – сенсорна інтеграція. Томатис-терапія. Еклектичні підходи. SCERTS, The Miller Method (метод Міллера). Вибір корекційних методик для кожної дитини суто і суворо індивідуальний. Він залежить від індивідуальних особливостей дитини з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку.

3. У дослідженні розроблена відповідна психолого-педагогічна діагностика, яка слугує створенню індивідуальної корекційної програми, що є основою комплексної психолого-педагогічної технології корекції розвитку активності дитини з дітьми із розладами аутистичного спектру та складними порушеннями розвитку. Для вивчення індивідуальних особливостей дітей із розладами спектру аутизму та зі складними порушенням розвитку були використані такі методики: шкала тестів розумового розвитку А. Біне-Т. Сімона (варіант Л. Термена), шкала оцінювання проявів дитячого аутизму (CARS), діагностичні методики LEITER-3 та CASD.

Проведені нами дослідження за методикою А. Біне-Т.Сімона з метою визначення рівня інтелектуального розвитку дітей із розладами аутистичного спектру та з складними порушенням розвитку, дали такі результати: середні показники психічного розвитку були на щабель нижчій, ніж біологічний вік,

віковій категорії дітей.

Згідно із результатами шкали оцінювання проявів дитячого аутизму (CARS) встановлено, що у 45 % дітей важкий аутизм, а в 55 % переважає легка або помірна форма аутизму. У дітей із важким рівнем аутизму порушені взаємини з людьми, імітація, емоційна реакція, адаптація до змін, зорова реакція, слухова реакція, вербальна комунікація і невербальна комунікація та інші властивості.

Було також проведене психологічне дослідження з дітьми із розладами спектру аутизму та з складними порушенням розвитку з метою визначення змін у їх психологічних характеристиках. У психологічному дослідженні було використано шкалу оцінювання проявів дитячого аутизму (CARS). І були встановлені низькі показники за такими шкалами як: взаємини з людьми, вербальна та невербальна комунікація, емоційна реакція, нервозність.

Опитувальник розладів аутистичного спектру (CASD) показав наявність у дітей із розладами аутистичного спектру та з складними порушенням розвитку проблеми з соціальною взаємодією, тілесно-чуттєві (соматосенсорні) порушення, відхилення у спілкуванні і розвитку; порушення настрою. Після підрахунку результатів за опитувальником було визначено 70 % дітей з розладами аутистичного спектру і 30 % – затримка психічного розвитку.

Діагностична методика LEITER-3 продемонструвала низький рівень здатності міркувати на числовому, образному і абстрактному матеріалі у групі дітей із розладами аутистичного спектру та з складними порушенням розвитку.

4. Програма корекційної роботи для дітей із розладами аутистичного спектру та складними порушеннями розвитку на перспективу включала заняття з наступних напрямків: АВА-терапія, сенсорна інтеграція, арт-терапія, адаптивна фізкультура, сенсомоторна корекція, вокалотерапія, продуктивна діяльність

Зміст корекційно-розвивальної програми включав: слухання-аудіювання (провідний аналізатор: слуховий); говоріння (провідні аналізатори: артикуляційний і слуховий) корекція і розвиток загальномовленнєвих умінь і навичок; читання (провідні аналізатори: слуховий, артикуляційний); письмо (провідні аналізатори: рукомоторний, зоровий, артикуляційний, слуховий); спілкування; ритміка.

5. Порівняння результатів після корекційної роботи, дало змогу підтвердити гіпотезу дослідження. Стан розвитку дітей з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку покращився через спеціальні заняття та правильну організацію корекційної роботи. Встановлено, що низка параметрів у дітей з складними порушеннями розвитку, зокрема «емоційної реакції», «зорової реакції», «розуміння сенсорного розпізнання» дуже слабо розвиваються, що пов'язано з проявом аутистичної тріади – значними порушеннями у дітей емоційної сфери та абстрактного мислення, які потребували більш тривалого процесу корекції та додаткову індивідуальну роботу. Після корекційної роботи, показники в експериментальній групі значно покращилися. Встановлено, що заняття за розробленою програмою значно покращили не лише рівень розвитку мовленнєвого компоненту, але й загальний рівень розвитку. В результаті проведеного нами дослідження можемо зазначити той факт, що в дітей групи значно кращими стали уявлення та знання, рівень розвитку мовленнєвого компоненту. У дітей із розладами аутистичного спектру та з складними порушенням розвитку підвищились показники у комунікативній сфері (взаємини із людьми, вербальна та невербальна комунікація), емоційній реакції (емоції більш усвідомлені та відображаються у виразі обличчя) та поведінкових характеристиках (знизилася нервозність, підвищився рівень активності та знижилась аутоагресія). Встановлено, що розвиток ігрової поведінки дітей з аутистичними розладами є важливою основою включення їх в соціальну взаємодію. У процесі розвитку ігрової поведінки дитина вчиться сприймати інших, реагувати на вказівки і давати їх, змінювати і погоджувати дії,

підпорядковувати дії правилам, прогнозувати події тощо.

6. Розроблено практичні рекомендації для проведення роботи, спрямованої на формування мовного компонента як основи корекційної роботи з дітьми з розладами аутистичного спектру та складними порушеннями розвитку. Необхідною передумовою успішності корекційної роботи при розладі спектру аутизму є всебічний, системний підхід до її організації. Система роботи повинна включати: розвиток емоційного контакту, активного та осмисленого ставлення до світу, жорстке збереження послідовності роботи, опора на стереотипність поведінки та ритуальні дії, активація мовленнєвих проявів. Також важливим компонентом корекції є робота з батьками, спрямована на їх активне залучення до питань навчання, виховання та взаємодії з дитиною. При комплексній системній роботі з дотриманням чіткої етапності та зосередженості на потребах дитини з розладами аутистичного спектру та складними порушеннями розвитку в корекційно-педагогічних діях можна досягнути значних позитивних результатів.

Перспективою подальшого дослідження вбачаємо у розробці нових корекційно-превентивних і корекційно-розвивальних методик, для вирішення проблеми підготовки дітей з розладами спектру аутизму та складними порушеннями розвитку до входження в соціум.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Багрій Я.Т. Дитячий аутизм : монографія. Київ, 2009. 200 с.
2. Базима Н.В. Проблема мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями. *Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету* (Педагогічні науки). Бердянск : БДПУ, 2012. № 4. С.14–19.
3. Базима Н.В. Розвиток мовлення дітей з аутизмом. Харків: Ранок, 2018. 144 с.
4. Базима Н.В. Формування мотивації мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія* : зб. наук. праць. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. № 23. С. 10–14.
5. Бондаренко Р.М. Професійна підготовка психологів до роботи з дітьми з аутистичними проявами. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Психологія. Ужгород* : Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 1. С. 5–8.
6. Боряк О.В. Діагностика, формування й корекція мовленнєвої діяльності дітей із порушеннями інтелектуального розвитку молодшого шкільного віку теорія і практика : монографія. Суми, 2018. 458 с.
7. Буланова Л.М. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами. Соціально-творчий проект. *Шкільний світ*. 2011. № 7. С. 14–17.
8. Гаяш О.В., Кляп М.І. Комплексний психолого-педагогічний супровід дітей з розладами спектру аутизму в умовах інклюзивно-ресурсного центру. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 13. С. 37–47.
9. Гінзбург А.А., Гутшабаш М.Є., Іванова Я.Л. Підготовка до дорослого життя людей з РАС та іншими особливостями розвитку в АНО «Адаїн Ло». Співпраця фахівців та батьків. *Аутизм та порушення розвитку*. 2018. Т. 16. № 1. С. 29–35.

10. Глущенко І.І. Особливості порушення дії ймовірного прогнозування мовлення в молодших школярів із затримкою психічного розвитку. *Дефектологія*. 2006. № 3. С. 14–16.
11. Голуб А.В. Узагальнені результати впровадження інноваційного підходу до корекції усного мовлення дітей старшого дошкільного віку при дизартріях. *Логопедія*, 2018. № 12. С. 19–23.
12. Голуб Н. Формування корекційно-розвивального середовища для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного навчання. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи: збірник наукових праць*. 1(3). 2020. С. 40–48.
13. Гулбані Р.Ш. Дитячий аутизм і фізична реабілітація. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Київ, 2018. Вип. 5(99). С. 79–82.
14. Додзіна О.Б. Психологічні характеристики мовного розвитку дітей с аутизмом. *Дефектологія*. 2014. № 6. С. 44–52.
15. Дудченко Н. Проблеми виховання та навчання дітей з інвалідністю : наук.-метод. зб. Київ, 2006. Вип. 8. 323 с.
16. Дяченко К.Г. Інновації в корекції писемного мовлення молодших школярів: навчальна книга. Тернопіль, 2010. 320 с.
17. Журавльова Л.С. Діти молодшого шкільного віку з мовленнєвими порушеннями у системі освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія № 19: Корекційна педагогіка та психологія. 2016. № 32 (1). С. 101–107.
18. Журавльова Л.С. Методика логопедичного скринінгу: навчально-методичний посібник. Мелітополь: ФОП Однорог, 2020. 80 с.
19. Журенко К. Аутизм – хвороба ХХІ століття. *Вогник*. 2001. № 22. С. 4–8.
20. Засенко В.В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. *Науковий світ*, 2016. Вип. 8. С. 85–88.
21. Ігнат'єва О. Формування комунікативних навичок у дітей із розладами

- аутистичного спектру в умовах інклюзивного навчання. *Соціальне партнерство в інклюзивній освіті : акмеологічні засади, сучасні реалії* : збірник наук. праць за матеріал. міжнар. наук.-практ. конф. (15 квітня 2019 р.). Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2019. С. 47–51.
22. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків. Укладачі: Н.В. Заєркова, А.О. Трейтяк. Київ, 2016. 68 с.
23. Калініченко І. Організація навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах: методичні рекомендації. *Завуч*. 2013. № 16. С. 12–17.
24. Кирилова Л.Г., Мірошников О.О., Грабовенська І.О. Розлади аутистичного спектра як ранні порушення нейророзвитку в дітей. *The journal of neuroscience of V.M. Mankovskyi*. 2017. ТОМ 5, № 1. С. 71–78.
25. Коллінз Б. Систематичне навчання учнів з помірними і важкими порушеннями. Львів: Свічадо, 2019. 232 с.
26. Колупаєва А. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ: ВГ «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
27. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
28. Колупаєва А.А., Данілявічюте Е.А., Литовченко С.В. Професійне співробітництво в інклюзивному навчальному закладі : навчально-методичний посібник. Київ : Видавнича група «А.С.К.», 2012. 197 с.
29. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
30. Кондратенко Л.О. Діти із затримкою психічного розвитку: характеристика, особливості психологічного супроводу : метод. реком. Суми, 2015. 56 с.
31. Кравець Н.П. Оптимізація соціальної інтеграції учнів допоміжної школи на основі корекції сигніфікативної функції мовлення. *Дефектологія*, 2000. №3. С. 18–22.
32. Кузьміна М. Аутизм. *Шкільний психолог*. 2000. № 47–48, С. 21–36.

33. Лещій Н.П. Діагностика функціонального стану та фізичної підготовленості дітей зі складними порушеннями розвитку в умовах навчально-реабілітаційного центру. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки. 2019. № 69. С. 121–124.
34. Мартинчук О.В. Становлення і розвиток інклюзивної педагогіки як галузі педагогічного знання. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2016. Вип. 7. У 2 т. Том 1. С. 260–280.*
35. Мартинчук О.В. Підготовка фахівців у галузі спеціальної освіти: нові підходи. *Особлива дитина: навчання і виховання*. Київ : Педагогічна преса, 2018. № 1 (85). С. 14–28.
36. Марценковський І.А., Бікшаєва Я.Б., Ткачова О.В. Вимоги до програмно-цільового обслуговування дітей з розладами зі спектра аутизму : методичні рекомендації. Київ, 2009. 46 с.
37. Миронова С.П. Корекційна психопедагогіка. Олігофренопедагогіка: підручник. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2015. 312 с.
38. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. 164 с.
39. Мороз Л., Стахова Л., Кравченко І. Логопедичний супровід як складова комплексного супроводу дітей із порушенням психофізичного розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 8 (92), 2019. С. 401–411.
40. Олійник В.В. Інклюзивна школа : психолого-педагогічний супровід дітей з розладами спектра аутизму в умовах інклюзії. Київ: Крок за кроком, 2010. 27 с.
41. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 110 с.

42. Островська К.О. Засади комплексної психолого-педагогічної допомоги дітям з аутизмом. Львів : «Тріада плюс», 2012. 520 с.
43. Островська К.О., Качмарик Х.В., Дробіт Л.Р. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра: навчальний посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 124 с.
44. Островська К.О., Рибак Ю.В, Мельник У.Р. Соціальний супровід дітей з аутизмом під час навчання. Львів : «Тріада плюс», 2009. 188 с.
45. Пічугіна Т.В. Рання діагностика дітей із дислексією та дисграфією (методичні рекомендації). *Дефектологія*. 1998. № 1. С. 6–13.
46. Пономаренко В.А. Нетрадиційні логопедичні технології у корекційній роботі з дітьми. Миколаїв, 2012. С. 6–10.
47. Породько М.І. Методи оцінювання психомоторного розвитку дітей дошкільного віку з аутистичним спектром порушень. *Актуальні питання корекційної освіти*. Збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський: Медобори 2006, 2017. Вип. 9. С. 181–192.
48. Породько М.І. Фізична реабілітація і аутизм. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 63 с.
49. Почкун Ю.О. Вивчення досвіду застосування новітніх корекційних освітніх технологій у роботі із аутичними дітьми. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Київ, 2016. Вип. 32 (2). С. 78–83.
50. Прядко Л.О., Калюжна Н.О. Специфіка роботи з дітьми з аутичними розладами. Суми : НВВ Сумського ОІППО, 2016. 52 с.
51. Психолого-педагогічні засади технологій супроводу дітей з особливими освітніми потребами у процесі їх соціальної інтеграції : кол. Монографія. Наук. ред. А.Г. Обухівська, Т.Д. Ілляшенко. Київ: Ніка-Центр, 2020. 113 с.
52. Рибак Ю.В. Сучасні психолого-педагогічні технології роботи з дітьми із розладами спектру аутизму. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна

- психологія. 2012. Вип. 21. С. 409–412.
53. Романчук О. Розлади спектру аутизму в запитаннях та відповідях. Львів: Колесо, 2009. 168 с.
54. Сайко Х.Я. Психологічні особливості педагогів з різним рівнем ставлення до залучення аутичних дітей в загальноосвітні школи. *Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2013. Вип. 23. С. 395–399.
55. Сак Т. Організація навчання школярів із затримкою психічного розвитку в інклюзивному класі. *Початкова школа*. 2015. № 9. С. 57–59.
56. Самойлюк О.М. Психологічна допомога в розвитку особистості: збірник авторських програм. Полтава : ПОППО, 2019. 492 с.
57. Сахно Т.С. Проблема формування інформаційно-комунікаційних компетентностей в учнів з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2019. № 13. С. 233–242.
58. Семенцова О.М. Теоретико-організаційні аспекти корекції комунікативної діяльності дітей із ЗПР в умовах навчального закладу. *Науковий вісник Херсонського Державного Університету: збірник наукових праць*. Серія Психологічні науки. Випуск 6. Херсон, 2015. С. 196–201.
59. Семенцова О.М. Теоретичні уявлення про затримку психічного розвитку та визначення напрямків корекційної допомоги дітям. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. Випуск 37: збірник наукових праць. М-во освіти і науки. Серія науки України. Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. С. 110–119.
60. Синьов В.М., Шульженко Д.І. Інклюзивні проблеми дітей з аутистичним спектром порушень в загальноосвітній школі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : зб. наук.

- праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. Вип. 32. Ч. 2. С. 125–129.
61. Синьов В.М., Шульженко Д.І. Особливості умови соціалізації дітей з аутистичними порушеннями. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія : збірник наук. праць. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. № 21. С. 251–256.
62. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ: Видавництво «Фенікс», 2010. 368 с.
63. Скрипник Т.В. Діти з аутизмом в інклюзії: сценарії успіху : монографія. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2019. 208 с
64. Скрипник Т.В. Переваги командної роботи в процесі супроводу дитини з аутизмом в освітньому середовищі. *Педагогічний процес: теорія та практика*: збірник наукових праць, 2017. Випуск 1 (1). С. 106–111.
65. Скрипник Т.В. Розроблення корекційно-розвивальної стратегії для дітей з розладами аутистичного спектра. *Інтеграція науки і практики в умовах модернізації корекційної освіти України*: збірник наукових праць. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2016. С. 196–201.
66. Скрипник Т.В. Сенсорна інтеграція як підгрунття цілісного розвитку дітей з аутизмом. *Особлива дитина: навчання і виховання*: науково-методичний журнал, 2016. № 4 (80). С. 24–31.
67. Скрипник Т.В. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра: навч.-метод. посіб. Київ: Гнозис, 2013. 60 с.
68. Скрипник Т.В. Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: навчально-наочний посібник. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 56 с.
69. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму. Київ: Фенікс. 2010. 320 с.
70. Скрипник Т.В., Беляк С.В. Роль візуальної підтримки в комунікативно-мовленнєвому розвитку дітей з аутизмом. *Актуальні проблеми педагогіки, психології та професійної освіти*, 2017. № 1. С. 70–75.

- 71.Скрипник Т.В., Хворова Г.М., Смоляр Г.Г. Інтеграційний літній табір: простір розвитку дітей з аутизмом. Київ: ПВП «Задруга», 2007. 96 с.
- 72.Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційних центрів: практико зорієнтований посібник / за ред. І.Г. Єрмакова, К.С. Тороп, К.В. Рейди. Дніпро: Інновація, 2018. 385 с.
73. Таранченко О. Ефективні технології викладання в інклюзивній школі. *Початкова школа*. 2017. № 5. С. 50–53.
- 74.Тарасун В. Аутологія: теорія і практика: підручник. Київ : «Вадекс», 2018. 590 с.
- 75.Тарасун В.В. Аутологія : монографія. Київ: МП Леся, 2014. 580 с.
- 76.Тарасун В.В. Базові інваріантні дії та операції як компонент навчальної діяльності дітей з порушенням мовленнєвого розвитку. *Дефектологія*. 2001. № 1. С.33–35.
- 77.Тарасун В.В. Корекційно-превентивне навчання дітей з особливими потребами: сутність, концептуальні підходи, значення. К.: Університет «Україна», 2004. 448 с.
- 78.Тарасун В.В., Хворова Г.М. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом: навчальний посібник для вищих навчальних закладів. Київ, Науковий світ, 2004. 100 с.
- 79.Татьянчикова І.В. Проблема соціалізації дітей з вадами розвитку : збірник статей. Слов'янськ : Видавництво Б.І. Маторіна, 2017. 353 с.
- 80.Технології психічної інтеграції дітей з аутизмом : у 2-х томах / за ред. В. Бондаря, В. Засенка, В. Тарасун. Том II. Київ, 2006. 249 с.
- 81.Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі : посіб. Укл. Т. Скрипник. Київ, 2015. 56 с.
- 82.Фадина Г.В. Діагностика та корекція затримки психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку. Миколаїв, 2004. 68 с.
- 83.Хаустова В. Основні етапи та особливості розвитку ігрової діяльності в нормі і при аутичних порушеннях. *Аутизм і порушення розвитку*. 2004.

№ 3. 112 с.

84. Хворова Г., Тарасюк Є. Можливості використання ава-терапії у роботі з аутичними дітьми. Психологічні дослідження: наукові праці викладачів та студентів соціально-психологічного факультету. Випуск 15. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2022. С. 83–86.
85. Хворова Г.М. Дитина з аутизмом: комплексна психолого-педагогічна допомога. К.: «МП Леся», 2011. 80 с.
86. Хворова Г.М. Індивідуальний супровід розвитку аутичної дитини – нова технологія педагогічної корекції аутизму. *Дефектологія*. 2005. № 3. С. 2–4.
87. Хворова Г.М. Особливості корекційно-розвивального навчання дітей з аутизмом. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія №19. Корекційна педагогіка та психологія: [зб. наук. праць]. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. Вип. 1. С. 247–258.
88. Хворова Г.М. Особливості корекційно-розвивального навчання дітей з аутизмом. *Дефектологія*. 2005. № 2. С. 4–8.
89. Чорей Д.В. Особливості психоемоційної сфери батьків, що виховують дитину з розладами аутистичного спектру. *Україна. Здоров'я нації*. 2018. №3/1 (51). С. 64–65.
90. Чорна Т. Рухова корекція при захворюваннях спектру аутизму. *Психологічне здоров'я*. 2022. (1(6)). С. 46–51.
91. Чуприков А., Хворова Г. Розлади спектра аутизму: медична та психолого-педагогічна допомога. Львів, 2012. 184 с.
92. Шнайдер В.І., Кулик О.О., Фінько Г.М. Організація індивідуального навчання : методичні рекомендації на допомогу педагогам ЗОШ та спеціальних закладів, реабілітаційних центрів, фахівцям психологомедико-педагогічних консультацій, педагогам, психологам, батькам. Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2007. 148 с.
93. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: Монографія. Київ, 2009. 385 с.

94. Шульженко Д.І. Освітньо-психологічна інтеграція (інклюзія) дітей із аутизмом : монографія. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова; вид-во Хортицької національної академії, 2017. 444 с.
95. Яковлева О.В. Діагностика соціалізованості молодших школярів. *Young Scientist*. 2014. 7 (10) July, 173–176.